

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA UTAWALA, KATIBA NA SHERIA

**MAONI NA USHAURI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA
UTAWALA, KATIBA NA SHERIA KUHUSU MUSWADA WA SHERIA YA
MAREKEBISHO YA SHERIA ZA VYAMA VYA SIASA WA MWAKA 2023
[THE POLITICAL PARTIES AFFAIRS LAWS (AMENDMENT) BILL, 2023]**

[Imetolewa chini ya Kanuni ya 99(5)]

Ofisi ya Bunge,
10 Barabara ya Morogoro,
S.L.P 941,
40490 Tambukareli
DODOMA.

30 JANUARI, 2024

YALIYOMO

Ukurasa

1.0	UTANGULIZI	1
1.1	Maelezo ya Awali na Hadidu za Rejea	1
1.1.1	Maelezo ya Awali	1
1.1.2	Hadidu za Rejea	2
1.2	Namna Kamati ilivyotekeleza Jukumu la Uchambuzi wa Muswada	4
1.2.1	Upokeaji wa maoni ya Wadau	4
1.2.2	Namna Kamati ilivyoendesha vikao vya upokeaji wa maoni (<i>Public hearings</i>)	5
1.3	Hoja mbalimbali zilizoibuliwa na Wadau	8
2.0	UCHAMBUZI WA MUSWADA	20
2.1	Utangulizi	20
2.2	Sheria Zinazofanyiwa Marekebisho na Maudhui yake	21
3.0	MAONI NA USHAURI WA KAMATI	24
3.1	Maelezo ya Utangulizi	24
3.2	Marekebisho ya Sheria ya Gharama za Uchaguzi Sura ya 278; (<i>The Electronic Expenses Act, Cap 278</i>)	25
3.3	Marekebisho ya Sheria ya Vyama vya Siasa, Sura ya 258; (<i>The Political Parties Act [CAP. 258]</i>)	26
4.0	HITIMISHO	28
4.1	Shukrani	28
4.2	Msimamo wa Kamati Kuhusu Hoja	30

**MAONI NA USHAURI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA
UTAWALA, KATIBA NA SHERIA KUHUSU MUSWADA WA SHERIA YA
MAREKEBISHO YA SHERIA ZA VYAMA VYA SIASA WA MWAKA 2023
[THE POLITICAL PARTIES AFFAIRS LAWS (AMENDMENT) BILL, 2023]**

1.0 UTANGULIZI

1.1 Maelezo ya Awali na Hadidu za Rejea

1.1.1 Maelezo ya Awali

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 99 (5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023, naomba kuwasilisha Maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Utawala, Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya Uchaguzi wa Rais, Wabunge na Madiwani wa Mwaka 2023.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 93 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Muswada huu ulisomwa Bungeni mara ya kwanza katika Mkutano wa kumi na tatu, kikao cha kumi kwenye Bunge la 12, tarehe 10 Novemba, 2023.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 97 (1) ikisomwa pamoja na Kanuni ya 136 (14) na Kifungu cha 7(1) (b) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, uliuelekeza Muswada huu kwenye Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Utawala,

Katiba na Sheria ili ufanyiwe uchambuzi na kujadiliwa kwa kina. Naomba kulijulisha Bunge lako tukufu kwamba, Kamati imeuchambua na kuujadili Muswada huu kwa kuzingatia, Katiba, Sheria mbalimbali pamoja na Kanuni za Kudumu za Bunge.

1.1.2 Hadidu za Rejea

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua kuwa msingi wa Miswada hii ni Falsafa ya 4R za **Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania** ambazo ni Maridhiano (*Reconciliation*), Ustahimilivu (*Resiliency*), Mabadiliko (*Reforms*) na Kujenga upya (*Rebuilding*).

Mheshimiwa Spika, Falsafa hizi ni mkakati mahususi wa uongozi wa Rais unaolenga kuimarisha utawala bora, demokrasia na uchumi nchini, kwa kufungua milango ya mazungumzo na wadau mbalimbali wa kisiasa, kijamii na kiuchumi ikiwa ni pamoja na vyama vya siasa, asasi za kiraia na sekta binafsi. Aidha, Falsafa hii inalenga **kupitia upya sera na sheria** zinazohusu masuala muhimu kama vile siasa, afya, elimu, uwekezaji, biashara, usalama ikiwa ni pamoja na kujenga uhusiano mzuri na nchi jirani, wadau wa maendeleo na jumuiya za kikanda na kimataifa.

Mheshimiwa Spika, wakati serikali ikiwasilisha miswada hii kwa kamati ya Kudumu ya Bunge Utawala Katiba na Sheria, ilieleza kuwa **maudhui** ya Miswada yanatokana na Taarifa ya Kikosi Kazi kilicho undwa na Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa lengo la kuboresha mfumo wa Demokrasia ya Vyama vingi vya Siasa nchini. Aidha, maudhui mengine yametokana na mijadala mbalimbali kuhusu demokrasia ya vyama vingi nchini iliyofanyika mara kwa mara kupitia Jukwaa la Vyama Siasa na Kituo Cha Demokrasia Tanzania (Tanzania Centre for Democracy -TCD). Kwa muktadha huo, sheria hizi zimekusudia kutoa majawabu ya baadhi ya hoja zilizo jitokeza kwenye Taarifa ya Kikosi Kazi na kwenye Mijadala mbalimbali ya Siasa na Demokrasia nchini, kupitia jukwaa la Vyama vya Siasa na TCD.

Mheshimiwa Spika, katika muktadha huo, miswada hii mitatu inakusudia kuleta mapinduzi (reforms) za kisheria na kimfumo katika uchaguzi ili kupanua demokrasia nchini kwa kuongeza uhuru wa Tume ya Uchaguzi, Kuboresha usimamizi wa Uchaguzi na kuongeza ushiriki (inclusion) wa wanawake, vijana na watu wenye ulemavu kwenye uchaguzi. Miswada hii ya Sheria imekusudia kufanya Mfumo wetu wa Uchaguzi

kuwa **jumuishi zaidi** na wa **wazi zaidi, haki zaidi, na wenye usawa zaidi.**

1.2 Namna Kamati ilivyotekeleza Jukumu la Uchambuzi wa Muswada

Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza jukumu hilo, Kamati ilikutana na Serikali tarehe 5 Januari, 2024 ili kupokea maelezo ya Mhe. Jenista Joakim Mhagama, (Mb) Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu kuhusu maudhui ya Muswada huu. Baada ya Kamati kupatiwa maelezo ya Serikali, Wajumbe walipata fursa ya kuuliza maswali, na kupata maelezo ya ufafanuzi katika ibara mbalimbali za Muswada.

1.2.1 Upokeaji wa maoni ya Wadau

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia Kanuni ya 97(2) na 136(9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Kamati ilifanya Mikutano ya kusikiliza maoni ya wadau (*Public Hearings*) kwa siku nne kuanzia tarehe 6, 8 hadi 10 Januari, 2024 ili kupokea maoni yao kuhusu Miswada minne iliyofanyiwa kazi na Kamati hii, Ambayo ni: -

- a) Muswada wa Sheria ya Uchaguzi wa Rais, wabunge na Madiwani wa mwaka 2023;
- b) Muswada wa Sheria wa tume ya Taifa ya Uchaguzi wa mwaka 2023;

- c) Muswada wa Sheria ya Vyama vya Siasa Mwaka 2023 [*The Political Parties Affairs Laws (Amendments) Bill, 2023*]; na
- d) Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 5) wa Mwaka 2023 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Bill, 2023*].

1.2.2 Namna Kamati ilivyoendesha vikao vya upokeaji wa maoni (*Public hearings*)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata heshima ya kupokea watu na makundi mbalimbali ya wadau ambao walijitokeza na kutenga muda wao kwa ajili ya jambo hili la maana kubwa kwa taifa letu, Kamati ilihakikisha kuwa kila sauti ilipewa nafasi yakusikilizwa kwa dhamira ya kuhakikisha Sheria tunazokusudia kuzitunga kwa niaba ya Watanzania zinawakilisha maslahi yao.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kusikiliza, kujifunza na kuyachukua maoni ya wadau wote kwa uzito unaostahili, kwa lengo la kufikia maamuzi ambayo yataleta mabadiliko chanya katika Miswada iliopo mbele yetu. Kwa muktadha huo, Kamati ilitenga muda wa dakika thelathini kwa taasisi za Kidini kutoa maoni na nasaha kuhusu Miswada, dakika ishirini kwa vyama vya siasa, dakika kumi kwa taasisi na asasi za kiraia na dakika

tano kwa wachangiaji binafsi. Hata hivyo, kwa wale ambao hawakuweza kumaliza michango yao kwa muda uliopangwa, Kamati iliwasihi kuwasilisha michango yao kwa maandishi ili iweze kufanyiwa kazi na Kamati.

Mheshimiwa Spika, Napenda kuwashukuru wadau wote waliotoa maoni yao ili kuboresha Miswada iliyofanyiwa kazi na Kamati na nichukue fursa hii kuwatambua kama ifuatavyo: -

1. Baraza la Maaskofu Katoliki (TEC) - Ujumbe ulioongozwa na Mhasham Baba Askofu Jude Thaddeus Rwaichi;
2. Jumuiya ya Kikristo Tanzania (CCT) – Ujumbe ulioongozwa na Askofu Dkt. Fredrick Shoo aliyekuwa Mkuu wa Kanisa la Kilutheri Tanzania na Mwenyekiti wa Jumuiya ya Kikristo Tanzania;
3. Baraza Kuu la Jumuiya na Taasisi za Kiislamu Tanzania - Ujumbe ulioongozwa Sheikh Mussa Yusuph Kundechea;
4. Taasisi na Asasi za Kiraia 31 zilizoshiriki kwenye majadiliano na zingine zaidi ya 400 zilizowakilishwa na zilizotuma kwa maandishi maoni na mapendekezo yao; pamoja na

5. Wadau binafsi Zaidi ya 1,700 waliopata fursa ya kushiriki katika mikutano ya kupokea maoni kutoka maeneo mbalimbali nchini.

Mheshimiwa Spika, baada ya hatua hiyo, Wajumbe wa Kamati walipata fursa tena ya kujadili maudhui ya Muswada kwa kuzingatia maelezo ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu na kwa kuzingatia maoni ya wadau. Mnamo tarehe 25 Januari, 2024 Kamati ilikutana tena na Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu ambaye alijibu hoja mbalimbali zilizoibuliwa na Wajumbe wa Kamati kuhusu ibara mbalimbali za Muswada.

Mheshimiwa Spika, baada ya hatua hiyo, nilizingatia masharti ya Kanuni ya 98 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge na kukujulisha rasmi kwamba Kamati imekamilisha uchambuzi wa Muswada ili ujadiliwe Bungeni.

1.3 Hoja mbalimbali zilizoibuliwa na Wadau

Mheshimiwa Spika, Wakati Kamati ilipokutana na Wadau hoja 11 ziliibuliwa na Wadau kama ifuatavyo: -

MTOA HOJA	IBARA	MAONI NA MAPENDEKEZO	SABABU YA MAPENDEKEZO
CHADEMA, WILDAF na YOWDO	Ibara ya 4	Ibara ya 4 inarekebisha kifungu cha 7(3) ambacho kinahusu katibu tawala wilaya na afisa mtendaji kata kuidhinisha timu ya mgombea kifutwe kwa kuwa hakina mantiki yoyote. (CHADEMA). Aidha, kiwepo kwa kifungu kinachomtaka Msajili kuhakikisha uwepo wa masuala ya jinsi na ushirikishwaji wa makundi jamii na sera za jinsi Vyama vya siasa. (WILDAF) & (YOWDO).	Kifungu hicho cha 7(3) kinamtaka mgombea kutambulisha timu ya kampeni kifutwe kwani kinaminyu uhuru wa wagombea. (CHADEMA). Muswada hauna kifungu chochote kinachomtaka Msajili kuwataka Vyama vya Siasa kuzingatia masuala ya jinsi na ushirikishwaji wa makundi jamii pia hakuna kifungu mahsusi kinachotoa adhabu kwa chama cha siasa kitakachoshindwa kutekeleza takwa hili.(WILDAF) & (YOWDO).

MTOA HOJA	IBARA	MAONI NA MAPENDEKEZO	SABABU YA MAPENDEKEZO
CHADEMA na WiLDAF	Ibara ya 5	Ibara ya 5 inarekebisha kifungu cha 9 cha Sheria mama, kwa kufuta kifungu kidogo cha 2 na kukiandika upya. Kifungu kinachofutwa kina masharti ya kuwataka wagombea wa nafasi ya Urais kuainisha kwa katibu mku wa chama kilichomdhamini kiasi cha fedha alichonacho au anachotegemea kukipokea na kukitumia kwa ajili ya uchaguzi. Kifungu kilichofutwa kinapendekezwa kibaki kama ilivyo.(CHADEMA na WiLDAF)	
CHADEMA, CCT, WiLDAF, LHRC,TLS, CSL,TWaweza,JUKATA NA Jamii Forums	Ibara ya 6	Ibara ya 6 inapendekeza kurekebisha kifungu cha 13 ambapo inazitaka taasisi za dini, vyama vya siasa, na taasisi za kijamii kuwasilisha taarifa za kifedha ndani ya Siku 30. Siku 30 hazitoshi kwa taasisi kuwasilisha taarifa zao za kifedha inapendekezwa ziwe siku60. (TLS,LHRC,CSL,TWaweza,JUKATA,JAMII FORUMS & CCT)	NGO's mara nyingi wanakuwa na ripoti nyingi za kuwasilisha, hivyo wanahitaji muda zaidi. (TLS,LHRC,CSL,TWaweza,JUKATA,JAMII FORUMS).

MTOA HOJA	IBARA	MAONI NA MAPENDEKEZO	SABABU YA MAPENDEKEZO
		Katika Ibara ya 6, Inapendekezwa kuongezwa kwa kifungu kipya kinachohusu ujumuishwaji wa jinsi na makundi jamii ili kuwezesha kunufaika na mapato ya vyama vya siasa.(WiLDAF). Kifungu cha zamani yaani (13(4) kibaki kama kilivyo.(CCT).	Ili kuheshimu na kujumuisha makundi ya watu wenye mahitaji maalum katika matumizi ya rasilimali zilizoko kwenye vyama vya siasa. (WiLDAF).
CHADEMA, WiLDAF, Vijana Wachambuzi,CCT ,TLS,LHRC,CSL,TWAW EZA,JUKATA, na JAMII FORUMS	Ibara ya 11	Katika Ibara ya 11 ya Muswada imependekeza kufanya marekebisho katika kifungu cha 6C, ambapo inapendekezwa Muswada ufafanue maana ya mchakato wa kufanya uamuzi. (CHADEMA). Ibara ya 11 ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika kifungu cha 6C, ambapo inapendekezwa Kiongezwe kifungu kipya, ambapo kinamtaka mwanachama wa chama chochote cha siasa atakayekiuka sera ya ujumuishwaji wa masuala ya jinsi na	masharti haya yakiachwa kama yalivyo yanampa Msajili wa Vyama mamlaka ya kutafsiri sheria kama anavyotaka (CHADEMA).

MTOA HOJA	IBARA	MAONI NA MAPENDEKEZO	SABABU YA MAPENDEKEZO
		makundi maalum afukuzwe uanachanama. (WiLDAF). Ibara ya 11 ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika kifungu cha 6C ambayo imetoa mamlaka kuwa, uamuzi wa Msajili wa vyama vya siasa utakuwa ni wa mwisho. WiLDAF). Mamlaka ya kufuta usajili wa chama cha Siasa yanayotajwa katika kifungu cha 6C yahamishiwe kutoka kwa Msajili wa Vyama vya Siasa kwenda Mahakama kuu (TLS,LHRC,CSL,TWaweza,JUKATA, na JAMII FORUMS).	Adhabu ya chama kufutiwa usajili iwe inapitishwa na Mahakama kuu ya Tanzania. (TLS,LHRC,CSL,TWaweza,JUKATA, na JAMII FORUMS).

MTOA HOJA	IBARA	MAONI NA MAPENDEKEZO	SABABU YA MAPENDEKEZO
			Kifungu kifutwe kwa kuwa kina adhabu kubwa sana ambayo haiendani na lengo lililokusudiwa.(TLS,LHRC,CSL,TWA WEZA,JUKATA, na JAMII FORUMS).
CHADEMA	Ibara ya 12	Ibara ya 12 inarekebisha kifungu cha 9 cha Sheria mama ili kuongeza kigezo cha matumizi ya lugha inayohatarisha usalama wa taifa kuwa mojawapo ya sababu za kukataliwa usajili wa muda. Inashauriwa Ibara hii ifutwe kwakuwa tafsiri ya maneno usalama wa Taifa haipo kwenye Sheria. (CHADEMA).	Ili kuzuia fursa kwa Mtu kukinyima Chama usajili kwa sababu tafsiri yake kwa namna anavyoona na si kwa mujibu wa Sheria. (CHADEMA)
WiLDAF,BAVICH/CHADEMA, Vijana Wachambuzi, TAMWA na SAU	Ibara ya 13	Ibara ya 13 inarekebisha kifungu cha 10C cha Sheria mama ili kuweka masharti kuhusu nyaraka ambazo chama cha siasa kinapaswa kuwa nazowakati wote. Kifungu hiki ni butu na hakileti ongezeko la ushiriki wa wanawake na makundi ya kijamii	

MTOA HOJA	IBARA	MAONI NA MAPENDEKEZO	SABABU YA MAPENDEKEZO
		katika michakato ya siasa. (BAVICHA/CHADEMA). kifungu hakijajumlisha watu wenye mahitaji maalum, pia nyaraka hizo hazijajumuisha uwepo wa makundi mbalimbali kama makundi ya watu wenye ulemavu, wanawake na vijana. (WiLDAF) Muswada uweke takwa la nyaraka zote ambazo chama kinatakiwa kiwe nazo, ziwe katika muundo ambao utakuwa ni rafiki kwa watu wenye makundi maalum. (WiLDAF).	Kifungu kinachofanyiwa urekebu kina mapungufu kama kutokuwa na idadi, namba,asilimia au kiwango cha ujumuishwaji wa jinsi na makundi maalum (WiLDAF) Pia hakuna jukumu la kumtaka Msajili wa vyama vya siasa kusimamia utekelezaji wa ujumuishwaji wa jinsi na makundi ya kijamii ndani ya vyama vya siasa. (WiLDAF). Muswada haujatoa takwa la kuwazingatia watu wenye mahitaji maalum.(WiLDAF).

MTOA HOJA	IBARA	MAONI NA MAPENDEKEZO	SABABU YA MAPENDEKEZO
CCT, CHADEMA, TLS, LHRC, CSL, TWAW EZA, JUKATA, na JAMII FORUMS	Ibara ya 14	Ibara ya 14 inarekebisha kifungu cha 11 cha Sheria mama ili kuliwezesha jeshi la Polisi kutoa huduma ya ulinzi kwa vyama vya siasa katika maandamano na vikao/mikutano kwa kuzingatia Sheria ya Jeshi la Polisi na Huduma Saidizi sura 322. Inashauriwa kuwa, Kifungu hicho kifutwe (CCT na CHADEMA) Kifungu kiandikwe upya kuwa, bila ya kujali vifungu vya 43, 44, 45 na 46 vya sheria ya huduma za polisi, mikutano ya vyama vya siasa itafanyika nchini kote. (TLS, LHRC, CSL, TWAW EZA, JUKATA, na JAMII FORUMS).	Kinaminyu uhuru wa vyama vya siasa, pia masharti haya yanazidi kuwapa mamlaka Jeshi la Polisi kuzuia maandamano ya Vyama vya siasa ambayo ni haki kwa mujibu wa kifungu cha 11(1) cha Sheria. (CCT na CHADEMA) Mikutano isiwe chini ya sheria ya huduma za polisi. (TLS, LHRC, CSL, TWAW EZA, JUKATA, na JAMII FORUMS).

MTOA HOJA	IBARA	MAONI NA MAPENDEKEZO	SABABU YA MAPENDEKEZO
SENGEREMA IDASU, ACT-WAZALENDU, WILDAF, TANZANIA CHILD WARFARE (TCW), ADC, SAU, DP, UMD,	Ibara ya 16	Kwa mujibu wa malengo ya muswasa huu, ibara ya 16 inafanya marekebisho katika sheria mama kuhusu utoaji wa ruzuku kwa vyama vya siasa. Inashauriwa kuwa, Utaratibu wa kutoa ruzuku kwa vyama vyote usitishwe. (SENGEREMA IDASU) Utaratibu wa ruzuku wa sasa uendelelee. (TANZANIA CHILD WARFARE (TCW)). Ruzuku itolewe kwa chama chenye uwakilishi Bungeni. (SAU). Inashauriwa kuwa, Muswada uweke kifungu kitakachotoa takwa kuwa, asilimia kadhaa za ruzuku zitumike kuhamasisha ushiriki wa wanawake katika siasa na uchaguzi pia kutekeleza sera ya Jinsi, mafunzo, na kugharamia shughuli za uchaguzi. (ACT-WAZALENDU). Ruzuku igawanywe kwa Vyama kwa kuzingatia idai ya kura za ubunge, idadi ya	kazi za siasa ni za kujitolea (SENGEREMA IDASU).

MTOA HOJA	IBARA	MAONI NA MAPENDEKEZO	SABABU YA MAPENDEKEZO
		Wabunge na madiwani ambao chama cha siasa kinao kwa wakati huo.(ACT-WAZALENDO). Pia, utaratibu wa asilimia 10% ya fedha zilizotengwa katika bajeti ya Serikali kwa vyama vyote vya siasa vyenye usajili kamili kwa kuzingatia kuwa- a) Chama kiwe na usajili kamili b) Chama kiwe kimefanyiwa uhakiki na Msajili wa vyama na kuthibitishwa kwamba kinakidhi vigezo vya usajili kamili. c) Chama kiwe kimeshiriki uchaguzi mkuu angalau mara mbili tangu kupata usajili kamili. Katika mwaka wa fedha uliopita, chama kisiwe kimepata hati chafu ya mahesabu kutoka kwa mdhibiti na mkaguzi mkuu wa hesabu za serikali.	

MTOA HOJA	IBARA	MAONI NA MAPENDEKEZO	SABABU YA MAPENDEKEZO
		Chama kiwe na angalau 1/3 ya Viongozi wanawake katika vyombo vikuu vya maamuzi ndani ya chama. (ACT-WAZALENDO).	
SAU	Ibara ya 17	Ibara ya 17 inarekebisha kifungu cha 16(3) cha Sheria mama ili kuwezesha ruzuku za vyama vya siasa kutolewa kwa kuzingatia idadi ya kura chama kilichopata kwenye uchaguzi mkuu au mdogo. Inashauriwa kuwa, ruzuku igawiwe sawa Sheria iweke wazi uwepo wa <i>special group charitable fund</i>.	Iweze kuhudumia makundi maalum.
CCT	Ibara ya 19	Ibara ya 19 inarekebisha kifungu cha 20(1) cha Sheria mama ili kutoa mamlaka kwa uamuzi wa msajili kufuta au kusitisha usajili wa chama cha siasa kuwa utakuwa ni wa	

MTOA HOJA	IBARA	MAONI NA MAPENDEKEZO	SABABU YA MAPENDEKEZO
		mwisho na hautakataliwa. (<i>Final and conclusive</i>). Inashauriwa hiki kifanyiwe kifungu marekebisho kwa kuwa kinavyinima vyama vya siasa haki ya kukata rufaa baada ya uamuzi wa Msajili (CCT). Kifungu hiki kinazuia haki/afua zingine kwa Chama ambacho hakijaridhika na uanuzi wa Msajili wa Vyama vya siasa. (TLS,LHRC,CSL,TWAVEZA,JUKATA, na JAMII FORUMS).	Ili kuendana na Ibara ya 13(6) (a) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania inayohusu haki ya kusikilizwa (CCT). Ili kuendana na Ibara ya 13(6) (a) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania inayohusu haki ya kusikilizwa. (TLS,LHRC,CSL,TWAVEZA,JUKATA, na JAMII FORUMS).
WiLDAF, CCT, Vijana Wachambuzi	JEDWALI	Kila aya itakayowekwa kwenye Jedwali itaje waziwazi maneno yanayoenyesha sera ya chama, Imani ya chama na msisitizo katika masuala ya jinsi na ushirikishwaji wa makundi jamii.(WiLDAF).	

MTOA HOJA	IBARA	MAONI NA MAPENDEKEZO	SABABU YA MAPENDEKEZO
		Jedwali liongezewe kipengele cha mwongozo wa uteuzi wa wagombea vijana, wanawake na watu wenye mahitaji maalum (Vijana Wachambuzi).	
		Ujumuishwaji wa makundi uwe kama ifuatavyo- a) 30%- vijana b) 30% wanawake c) 10% watu wenye mahitaji maalum(CCT) Katika muundo wa uongozi wa vyama vya siasa, ujumuishwaji wa makundi uwe kama ifuatavyo- a) 30%- vijana b) 30% wanawake c) 20% watu wenye mahitaji maalum (TLS,LHRC,CSL,TWAVEZA,JUKATA, na JAMII FORUMS).	Kuongeza ujumuishwaji wa makundi tajwa. TLS, LHRC, CSL, TWAVEZA, JUKATA, na JAMII FORUMS).

Mheshimiwa Spika, Wakati wa uchambuzi wa hoja hizo pamoja na maelezo ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu, Kamati ilibaini changamoto au mapungufu katika Muswada, baadhi ya changamoto zilizobainika utatuzi wake unahitaji mabadiliko ya Sheria zingine ambazo hazifanyiwi kazi na Kamati kwa sasa.

2.0 UCHAMBUZI WA MUSWADA

2.1 Utangulizi

Mheshimiwa Spika, kamati ilichambua Muswada wa Marekebisho ya Sheria za Vyama vya Siasa wa Mwaka 2023 (*The Political Parties Affairs (Amendment) Bill, 2023*). ukiwa umegawanyika katika sehemu tatu (3) na unapendekeza kufanya marekebisho katika sheria mbili (2) kwa madhumuni ya kuondoa mapungufu na kutatua changamoto ambazo zimejitokeza katika utekelezaji wa Sheria hizo. Sheria zinazopendekezwa kufanyiwa marekebisho ni zifuatazo: -

- (a) Marekebisho ya Sheria ya Gharama za Uchaguzi, Sura ya 278; (*The Election Expenses Act, [Cap 278]*)
- (b) Marekebisho ya Sheria ya Vyama vya Siasa Sura ya 258; (*The Political Parties Act [CAP.258]*)

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Kwanza ya Muswada inayohusu masharti ya utangulizi, inajumuisha **Ibara ya 1** inayoelezea jina fupi la Muswada na **Ibara ya 2** inayoeleza marekebisho yanayofanyika katika sheria mbalimbali.

2.2 Sheria Zinazofanyiwa Marekebisho na Maudhui yake

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Pili ya Muswada inapendekeza marekebisho ya **Sheria ya Gharama za Uchaguzi Sura ya 278; (The Election Expenses Act, Cap 278)**. Marekebisho ambayo yanafafanuliwa katika Ibara ya 3 hadi Ibara ya 7 ya Muswada. Marekebisho katika sehemu hii kwa ujumla yanalenga kuondoa takwa la Wagombea kuwasilisha taarifa kuhusu timu ya kampeni kwa Mkurugenzi wa Halmashauri, Katibu Tawala wa Wilaya na Afisa Mtendaji kata siku mbili (2) kabla ya kuanza kwa mchakato wa uteuzi au siku saba (7) baada ya uteuzi na badala yake ziwasilishwe kwa Msimamizi Mkuu wa Uchaguzi na Msimamizi Msaidizi wa Uchaguzi ili kuhakikisha taarifa hizo zinawasilishwa kwa watu sahihi kwa kuwa si mara zote Wakurugenzi wamekuwa wasimamizi wa Uchaguzi.

Mheshimiwa Spika, marekebisho haya pia yanakuja kuweka utaratibu kwa vyama vya siasa, wagombea, asasi za kiraia, na taasisi za kidini kutoa taarifa ya vyanzo vya mapato na matumizi ya gharama za uchaguzi

kabla na baada ya uchaguzi ndani ya Siku Tisini (90) kwa Uchaguzi Mkuu na siku Thelathini (30) kwa Uchaguzi Mdogo. Lengo la marekebisho haya ni kupunguza muda wa kuwasilisha taarifa hizo kipindi cha uchaguzi mdogo kwa kuwa kipindi hicho shughuli zinakuwa chache ikilinganishwa na kipindi cha uchaguzi mkuu.

Mheshimiwa Spika, Aidha marekebisho haya yanakuja kuondoa sharti kwa vyama vya siasa, kuwasilisha stakabadhi halisi za matumizi ya gharama za uchaguzi kwa Msajili wa Vyama vya Siasa badala yake stakabadhi hizo zibaki kwenye vyama kwa ajili ya kuwasilishwa kwa Mkaguzi na kuondoa adhabu ya kulipa faini pamoja na kufungiwa kushiriki uchaguzi wa aina yoyote kwa vyama vya Siasa vitakavyoshindwa kuwasilisha taarifa hizo

Vilevile marekebisho yanaweka takwa la uwasilishaji wa taarifa za mapato na matumizi wakati wa uteuzi wa Wagombea na Baada ya Uchaguzi kuwasilishwa kwa Msajili wa Vyama vya Siasa ndani ya Siku Mia Moja na Themanini (180) Kwa Uchaguzi Mkuu na ndani ya Siku Sitini (60) kwa Uchaguzi Mdogo na ziambatishwe na Taarifa ya mapato na matumizi ya Mgombea husika.

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Tatu ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho ya **Sheria ya Vyama vya Siasa, Sura ya 258; (The Political Parties Act [CAP. 258])**.

Sehemu hii inahusu ibara ya 8 hadi 21 ambapo marekebisho yanayopendekezwa katika Sheria hii yanalenga kuongeza misamiati na kuboresha misamiati mbalimbali ili kutoa ufafanuzi wa maneno yaliyotumika kwenye Sheria lakini hayajatafsiriwa; Lengo la marekebisho haya ni kuhakikisha kuwa misamiati iliyotumika katika Sheria hii inakuwa na maana iliyokusudiwa.

Pia marekebisho haya yanalenga kuongeza jedwali ambalo litaainisha masuala ambayo chama cha siasa kitapaswa kujumuisha katika sera ya jinsia na ujumuishi wa makundi maalumu, Lengo likiwa ni kuongeza ushiriki wa wanawake na makundi maalumu katika Shughuli za siasa ndani ya vyama vya siasa.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 13 ya Muswada inayofanyia marekebisho Kifungu cha 10 kwa kuongeza Kifungu cha 10C, inapendekeza kuweka sharti kwa chama cha Siasa chenye usajili wa kudumu kuwa na Nyaraka muhimu za chama zikiwemo Sheria, Kanuni pamoja na sera ya jinsia, ujumuishi wa makundi maalumu, kanuni za fedha na usimamizi wa mali na kanuni za uteuzi wa wagombea wa uchaguzi wa viongozi wa chama.

Mheshimiwa Spika, Marekebisho mengine katika sehemu hii yanalenga kukomesha vitendo vya watu ambao si raia wa Tanzania kushiriki katika mchakato wa kufanya maamuzi ndani ya chama, marekebisho haya yanafanyika ili kuweka adhabu kwa chama cha siasa kitakachomruhusu mtu ambaye si raia wa Tanzania kushiriki katika kufanya maamuzi ya Chama.

Pia marekebisho haya yanalenga kuhakikisha vyama vya siasa nchini vinafuata Sheria, Kanuni na Taratibu mbalimbali kwa maslahi mapana ya nchi.

3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

3.1 Maelezo ya Utangulizi

Mheshimiwa Spika, kwa sehemu kubwa Kamati imekubaliana na mapendekezo ya Muswada yaliyowasilishwa na Mhe. Jenista Joakim Mhagama Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu (Sera, Bunge na Uratibu) isipokuwa kwa baadhi ya maeneo ambayo Wajumbe wa Kamati walitolea maoni, mapendekezo na kufanya marekebisho ya msingi ili kuuboresha Muswada huu kama inavyofafanuliwa katika aya zinazofuata.

3.2 **Marekebisho ya Sheria ya Gharama za Uchaguzi Sura ya 278; (*The Electronic Expenses Act, Cap 278*).**

Mheshimiwa Spika, Katika Ibara ya 4 ya Muswada, Kamati iliomba ufafanuzi iwapo mapendekezo haya yatamnyima fursa mgombea kubadili ama kuboresha taarifa za timu ya kampeni. Kamati ilishauri kuwa Sheria iboreshe masharti ya Ibara hii ili yaweze kumruhusu Mgombea kuwa na uwezo wa kubadili au kuboresha taarifa za timu yake ya kampeni pindi atakapoona inafaa.

Mheshimiwa Spika, Katika kutolea ufafanuzi hoja hii, Serikali ilieleza kuwa inatambua kuna uwezekano wa timu ya kampeni kubadilika, hivyo maboresho yanayofanywa na Muswada hayamnyimi mgombea fursa ya kubadili timu yake, na kwa kutambua hilo, Kanuni ya 17 ya Kanuni za Sheria ya Gharama za Uchaguzi, Tangazo la Serikali Na. 246/2010 imeruhusu wagombea kubadili taarifa ya timu zao za kampeni, Hivyo, Serikali ilipendekeza ibara ibaki kama ilivyo ili masharti hayo yaendeleo kuwa kwenye Kanuni.

Aidha, Kamati inaipongeza Serikali kwa kutolea ufafanuzi suala hili na hivyo Kamati inakubaliana na Serikali kuwa Ibara ibaki kama ilivyo.

3.3 Marekebisho ya Sheria ya Vyama vya Siasa, Sura ya 258; (The Political Parties Act [CAP. 258]).

- i) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 11 ambayo inarekebisha Kifungu cha 6C na kuongeza Kifungu kidogo cha (7) kwa kuweka adhabu ya shilingi zisizozidi milioni ishirini kwa chama cha siasa kitakachomruhusu mtu ambaye si raia kushiriki katika mchakato wa chama katika kufanya maamuzi yake.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilikuwa na maoni kuwa adhabu ya faini inayopendekezwa haijawekewa kiwango cha chini ina kiwango cha juu pekee, hivyo Kamati ilishauri kuwa kifungu kiweke adhabu ya kiwango cha chini, ili kuweka uandishi mzuri wa Sheria.

Mheshimiwa Spika, Tunaipongeza Serikali kwa kukubali ushauri na kuleta marekebisho kwa kuweka kiwango cha juu na chini cha adhabu kama ilivyoshauriwa na Kamati.

- ii) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 11 pia inapendekeza kufanya marekebisho kwa kuongeza Ibara ndogo ya (8) na (9) ili kuweka zuio kwa Mtu aliyeshiriki katika kutoa maamuzi ya kinidhamu kwa mwanachama kutokushiriki katika Rufaa iliyokatwa na mwanachama husika.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilikuwa na mapendekezo kuwa Ibara hii ifutwe ili kuruhusu chama cha Siasa kuwaruhusu wajumbe ambao wanamamlaka ya kuhudhuria katika ngazi zote za kinidhamu za chama kufanya hivyo. Msingi wa mapendekezo haya ni kuwa vikao vya vyama kwenye ngazi ya awali havifanyi maamuzi ya mwisho bali vinatoa mapendekezo kwa ngazi za juu.

Mheshimiwa Spika, Kamati imeandaa Jedwali la Marekebisho ya Kamati kwa kufuta ibara ndogo ya (8) na (9)

- iii) **Mheshimiwa Spika**, Katika Ibara ya 16 Kamati ilitaka kupata ufafanuzi kama upo uwezekano wa ugawaji wa asilimia 10% ya fedha zilizotengwa kwa ajili ya Ruzuku kwa vyama vyote vya siasa vyenye usajili kamili (usajili wa kudumu), kwa masharti kwamba chama husika kiwe kimeshiriki angalau chaguzi kuu mbili mfululizo.

Mheshimiwa Spika, Katika kutolea ufafanuzi Pendekezo hili Serikali ilishauri kuwa, kwa kuwa Vyama vya siasa hupewa ruzuku ili kuhudumia maeneo ya utawala ambayo wameshinda. Kuvipa vyama vyote ruzuku kunaweza kusababisha idadi kubwa ya vyama vya siasa kuanzishwa kwa lengo la kujipatia ruzuku; kuchochea migogoro ndani ya vyama; kunufaisha watu binafsi; na kutengeneza

makundi ndani ya vyama vya siasa hali ambayo haitakuza demokrasia na kuongeza gharama kwa Serikali.

Aidha, kuvipa ruzuku vyama vyote kunaweza kusababisha uwezekano wa kudai zaidi kwa kuwa itakuwa ni haki ya vyama vya siasa kisheria na endapo vitanyimwa usajili kwa kigezo kwamba Serikali haina fedha za kulipa ruzuku baada ya kuvisajili, vinaweza kuishitaki Serikali kwamba inakiuka haki yao ya Kikatiba ya kushirikiana na wengine kama ilivyobainishwa kwenye ibara ya 20 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania 1977.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na ufafanuzi huo, Kamati ilikubaliana na ufafanuzi wa Serikali na kukubali Ibara ibaki kama inavyopendekezwa kwenye Muswada, na kwa muktadha huo Kamati inaipongeza Serikali kwa kukubaliana na ushauri wa Kamati na kufanya mabadiliko Kwa kuzingatia ushauri wa Kamati.

4.0 HITIMISHO

4.1 Shukrani

Mheshimiwa Spika, napenda kuchukua fursa hii kutoa shukrani zangu za dhati kwanza kwako wewe Mheshimiwa Dkt. Tulia Akcson, Spika wa Bunge la Tanzania kwa kuamini kamati na kuipa jukumu la kuchambua Muswada huu na Miswada mingine

iliyoletwa mbele yako leo, na Mhe. Azzan Zungu Naibu Spika kwa ushirikiano wake wa karibu na kamati.

Mheshimiwa Spika, kipekee ninawashukuru Wajumbe wa Kamati ya Utawala katiba na Sheria kwa kuujadili na kuuchambua Muswada huu ili kuboresha maudhui yaliyomo katika marekebisho yanayopendekezwa. Kwa umuhimu wa mchango wao katika kushughulikia muswada huu, naomba niwatambue kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Florent Laurent Kyombo, Mb – **Makamu Mwenyekiti**
2. Mhe. Abdullah Ali Mwinyi, Mb – Mjumbe
3. Mhe. Rashid Abdallah Shangazi, Mb – Mjumbe
4. Mhe. Wanu Hafidh Ameir, Mb – Mjumbe
5. Mhe. Boniphace Nyangindu Butondo, Mb – Mjumbe
6. Mhe. Edward Olelekaita Kisau, Mb – Mjumbe
7. Mhe. Dkt. Alice Karungi Kaijage, Mb – Mjumbe
8. Mhe. Selemani Jumanne Zedi, Mb – Mjumbe
9. Mhe. Omar Issa Kombo, Mb – Mjumbe
10. Mhe. Salum Mohammed Shaafi, Mb – Mjumbe
11. Mhe. Ahmed Juma Ngwali, Mb – Mjumbe
12. Mhe. Agnesta Lambert Kaiza, Mb – Mjumbe
13. Mhe. Yahaya Omary Massare, Mb – Mjumbe
14. Mhe. Hussein Nassor Amar, Mb – Mjumbe
15. Mhe. Khadija Shaaban Taya, Mb – Mjumbe
16. Mhe. Jonas Van Zeeland, Mb – Mjumbe
17. Mhe. Abeid Ighondo Ramadhani, Mb – Mjumbe

18. Mhe. Mashimba Mashauri Ndaki, Mb - Mjumbe
19. Mhe. Seif Khamis Said Gulamali, Mb - Mjumbe
20. Mhe. Aziza Sleyum Ally, Mb - Mjumbe

Mheshimiwa Spika, Napenda kuchukua nafasi hii kumshukuru Mhe. Jenista Joakim Mhagama, (Mb) Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu, Mhe. Ummy Hamisi Nderiananga (Mb) Naibu Waziri wa Wizara ya Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu, Mhe. Eliezer Mbuki Feleshi Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Dkt. Jim Yonazi Katibu Mkuu wa Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu, Mwandishi Mkuu wa Sheria wa Serikali Ndg. Onorius Njole, pamoja na watendaji wote wa Serikali kwa ushirikiano wao wa dhati katika kuyafanyia kazi maoni na mapendekezo ya Kamati.

Mheshimiwa Spika, nawashukuru Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge chini ya uongozi thabiti wa Katibu wa Bunge Ndg. Nenehwa J. Mwihambi, ndc na kwa upekee Sekretarieti ya Kamati Ndg. Frank Nkya, Ndg. Ganjatuni Kilemile na Ndg. Ndoh'no William Abel kwa uratibu wa shughuli za Kamati hadi kukamilika kwa taarifa hii.

4.2 Msimamo wa Kamati Kuhusu Hoja

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, Kamati inalishauri Bunge lako tukufu kuujadili, kuukubali na kuupitisha Muswada huu pamoja na Jedwali la

Marekebisho kama lilivyowasilishwa na Kamati pamoja na mtoa hoja.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na naunga mkono hoja.

Mhe. Dkt. Joseph Kizito Mhagama (Mb)
**MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA
BUNGE YA UTAWALA, KATIBA NA SHERIA**

30 Januari, 2024